

Rozsah mezinárodní spolupráce v prvním období existence České akademie nebyl příliš velký. Zahraniční kontakty představovala zejména výměna publikací, volba zahraničních členů, vydávání cizojazyčných periodik, spolupráce se zahraničními institucemi, podporování cest do zahraničí či účast na zahraničních vědeckých podnicích. Širšímu začlenění do mezinárodního vědeckého světa bránila nejen finanční stránka, ale především i postoj části české vědecké obce. Česká akademie měla, dle svých stanov, pozornost věnovat vědeckým a uměleckým zájmům důležitým pro rozvoj národní osvěty.¹

ČA věnovala po celou dobu své existence prvořadou pozornost publikační činnosti. S tím úzce souvisela výměna publikací se zahraničními partnery, která byla trvalou součástí zahraničních kontaktů České akademie se světem. Šlo zejména o pravidelné zasílání všech periodických tisků,² tj. *Věstníku*, *Bulletinu*, *Rozprav* a *Almanachu*, a dále o nárazové zasílání ostatních vydaných knih a periodik. Již v tomto období existence ČA (do roku 1918) byl vytvořen základ výměny, pro niž se stal příznačným vyvážený kontakt se slovanským a románským světem. Menší výměna pak probíhala s anglosaskými zeměmi, z nichž největší podíl měly USA. Malý byl také počet institucí z německy mluvících států. Zhruba ze stejného množství institucí pak do knihovny Akademie docházely zahraniční materiály.³

Česká akademie volila od počátku své činnosti na návrh jednotlivých tříd na svém valném shromáždění zahraniční (do roku 1931 zvané přespolní) členy, kteří se mohli účastnit valných shromáždění i schůzí svých tříd a promlouvat na nich „řečí kteroukoliv“. Stejně tak mohli podávat Akademii pojednání a zprávy v jakékoliv řeči. Neměli však hlasovací právo, které jim

Obr. 93

Lva Nikolajeviče Tolstého zachytil v jeho pracovně malíř I. J. Repin, přespolní člen IV. třídy ČA.

přidělily až nové stanovy z roku 1923. Jejich počet byl omezen na dvacet v každé třídě.

V tomto období zvolila Akademie celkem osmdesát tři zahraničních členů, ovšem císařského schválení se dostalo pouze sedmdesáti čtyřem z nich. Nepotvrzených osm členů, vesměs ze slovanských zemí, se stalo zahraničními členy až po roce 1918, devátý nepotvrzený člen, ruský spisovatel Lev Nikolajevič Tolstoj, zvolený 30. listopadu 1901, zemřel již v roce 1910. Z denního tisku se tak můžeme dozvědět, že volba L. N. Tolstého byla zamítnuta ještě před předložením císaři tehdejšími protektorem České akademie Františkem Ferdinandem d'Este.⁴ Důvodem zamítnutí bylo Tolstého striktní vystoupení proti jakémukoliv církevnímu zřízení a následná Tolstého exkomunikace z ruské církve, k níž došlo právě v roce 1901.⁵ (obr. 93)

1 Podrobněji viz POKORNÁ, M.: *Zahraniční kontakty*, s. 65–66.

2 Přehled institucí, jimž se periodicky vydávané publikace ČA zasílaly, vycházel každoročně v *Almanachu České akademie*.

3 POKORNÁ, M.: *Zahraniční kontakty*, s. 68.

4 „Jmenování zasláno bylo do Vídně císaři k potvrzení. To děje se prostřednictvím ministerstva kultu, a sice tak, že volební spis předloží se dříve protektorovi, arciv. Františku Ferdinandovi, jenž pak věc dodá kabinetní kanceláři panovníkově. Jmenování hr. Tolstého zahraničním členem české akademie bylo však protektorem, Františkem Ferdinandem zamítnuto. Pověst o tom pronikla do veřejnosti v minulém týdnu. Dnes se potvrzuje.“ *Denní zprávy. Zamítnuté jmenování hraběte Tolstého. Lidové noviny*, 1902, roč. 10, č. 106, 8. května 1902, s. 3.

5 ZDRŮBEK, K.: Sienkiewicz a Tolstoj. *Rozhledy*, 1902, roč. 12, č. 33, s. 886–889.

Autor se v článku kriticky vyjádřil k celé volbě Tolstého členem České akademie. Považoval ji za dost opožděnou – „Od svého založení znala Akademie tuto postavu – bylať vyšší než kterýkoli z nesmrtelných a byla – mohutnější. [...] Akademie měla tedy jmenovati ho svým členem hned po založení, dnes je pozdě, dnes není prázdné příčiny, leda že by tím mělo býti zastřeno, proč se to tenkrát nestalo.“ A současně také za jakýsi cílený protiklad zvolení H. Sienkiewiczze jako „nadšeného katolíka“ zahraničním

Minulý týden navštívila Prahu NEJVĚTŠÍ ŽENA TĚCHTO POSLEDNÍCH DVOU STOLETÍ majitelka dvojí Nobelovy ceny, spoluobjevitelka RADIA

MARYA SKŁODOWSKA-CURIEOVÁ, objevitelka radia. 1867

Není nikoho, kdo by v těchto dnech, kulturních svátcích všech moderních a inteligentních Čechů nechtěl se poučiti o zjevech radioaktivních, jež převrátily chemii a den ode dne tvoří nové závažné objevy; není nikoho, kdo by jako člověk lidský nechtěl se poučiti o lékaři - radium, dobrodinci lidstva, radium - genui budoucí techniky, radium, zjevení se tajemství hmoty a energie.

Jediná populární česká kniha.

DR. FR. BĚHOUNEK:
RADIUM A PAPSRSKY X.
Cenn pouze Kč 10[—].

K dostání u všech knihkupců, neb přímo v nakladatelství
Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze II.,
Jerusalemská ulice číslo 11.

Užívání novinových známek povoleno výnosem post. řed. v Praze č. 119.211/VL-21. ze dne X. 1911.

Obr. 94
Marie Curie-Sklodovská na stránkách časopisu *Vynálezy a pokroky* v roce 1925

Mezi nepotvrzené členy patřil bulharský právní historik, profesor univerzity v Sofii Stefan Savov Bobčev (1853–1940), zvolený do I. třídy ČA 30. listopadu 1907; profesor univerzity v Sofii Bojan (Beňo) Conev (1863–1926) zabývající se dějinami bulharského jazyka, zvolený 3. prosince 1909 do III. třídy ČA; profesor římského práva v Montpellier a v Paříži Paul Frédéric

Girard (1852–1926), zvolený 5. prosince 1913 zahraničním členem I. třídy ČA; profesor ruských a všeobecných dějin na univerzitách v Kyjevě a ve Lvově Mychajlo Hruševskij (1866–1934), zvolený rovněž do I. třídy ČA 1. prosince 1911; Ljubomir Georgiev Miletič (1863–1937), profesor slovanské filologie na univerzitě v Sofii a pozdější předseda (prezident) Bulharské akademie věd v Sofii, zvolený 3. prosince 1909 zahraničním členem III. třídy ČA; historik a byzantolog, profesor na univerzitě v Oděse a ředitel Ruského archeologického institutu v Cařihradě, pozdější profesor univerzity v Leningradě Fedor Ivanovič Uspenskij (1845–1928), zvolený 28. listopadu 1912 zahraničním členem I. třídy ČA, a Vasil Nikolov Zlatarski (1866–1935), profesor bulharských dějin na univerzitě v Sofii, zvolený 1. prosince 1911 také do I. třídy České akademie.⁶

Česká akademie měla tedy do roku 1918 sedmdesát čtyři platných přespolečných členů, z nichž dvacet sedm spadalo do I. třídy, dvacet čtyři pak do třídy III, patnáct do II. třídy a pouze devět zahraničních členů do třídy IV.

Nejvíce zahraničních členů zvolila Akademie v tomto období mezi lety 1910–1914. Největší podíl měli zahraniční členové z Francie, Ruska a jihoslovanských zemí. Za členy takřka nebyli voleni Němci. Výjimkou se stali mineralog Paul Heinrich Groth (1843–1927) a matematik Karl Joseph Küpper (1828–1900), působící ve druhé polovině 19. století na německé technice v Praze, kde byli jeho asistenty mimo jiné Emil a Eduard Weyrové, Karel Pelz či Miloslav Pelíšek. Zástupci rakouské vědy většinou působili nějakou dobu v Čechách nebo měli k českým zemím z jiného důvodu bližší vztah.

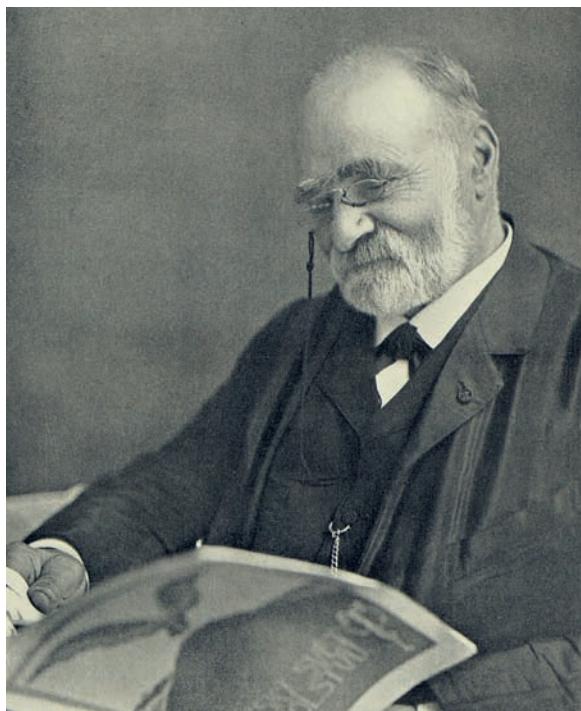
Přesto, že Akademie v období do roku 1918 nevolila do svého středu ženy (toto právo získaly až po roce 1918 na základě nových stanov), prosadila se jako zahraniční členka II. třídy Marie Curie-Sklodovská, zvolená 28. listopadu 1908 a potvrzená císařem 27. června 1909 (obr. 94).

členem ČA. „Tolstoj byl pouhou folií při jmenování členem Sienkiewiczze; neboť není naprosto jiného výkladu pro jeho volbu. Či snad to, že při jeho nemoci hrozí mu denně smrt? Či snad vzdor proti svatému synodu, že ho exkomunikoval? Či snad jeho pohrdání institucemi, které zovou se Akademiemi? Či snad jeho naprostá apatie k takovému vyznamenání? Jen ještě jeden mohl by býti důvod: že chtěla mít Akademie rukopis Tolstého ve sbírce svých autografů. Sienkiewicz jako arcikatelík, Tolstoj jako arcikacíř, měli chrániti Akademii před nařčením ze strannosti.“ Tamtéž, s. 888–889.

6 BIDLO, Jaroslav: *Vasil Nikolov Zlatarski*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1937.

Obr. 95a
Přespolní člen České akademie bulharský historik a slavista
Marin Stojanov Drinov

Obr. 95b
Louise Legéra zachytil fotograf pro časopis *Český svět*
při listování časopisem.

Z významných zahraničních vědců se přespolními členy České akademie v období do roku 1918 stali např.:

- polský právní historik a politik Michal Bobrzyński (1849–1935), zvolený 1. prosince 1891 a potvrzený císařem 21. 2. 1892, I. třída;
- francouzský historik a slavista Ernest Denis (1849–1921), zvolený 2. prosince 1893 a potvrzený císařem 10. 2. 1894, I. třída;
- historik a slavista, organizátor bulharské vědy Marin Stojanov Drinov (1838–1906), zvolený 1. prosince 1899 a potvrzený císařem 25. října 1900, III. třída;⁷
- ruský literární historik a slavista Vladimír Andrejevič Francev (1867–1942), zvolený 3. prosince 1904 a potvrzený císařem 12. května 1905, III. třída;
- francouzský matematik Charles Hermite (1822–1901), zvolený 1. prosince 1892 a potvrzený císařem 28. února 1893, II. třída;
- slovanský a klasický filolog Vatroslav Jagić (1838–1923), zvolený 1. prosince 1898 a potvrzený císařem 8. června 1899, III. třída;⁸
- historik umění a archeolog Nikodym Pavlovič Kondakov (1844–1925), jenž v roce 1920 emigroval a poté působil v Praze, zvolený 1. prosince 1898 a potvrzený císařem 8. června 1899, I. třída;⁹

7 K volbě jej navrhli Adolf Patera a Martin Hattala.

8 Navržen Martinem Hattalou, Adolfem Paterou a Janem Kvíčalou.

9 K volbě jej navrhli J. L. Píč a Karel Chytil.

Obr. 95c
Bohuslav Brauner s ruským chemikem Dmitrijem Ivanovičem Mendělejevem

Obr. 95d
Přespolní člen ČA a nositel Nobelovy ceny skotský chemik William Ramsay

- francouzský slavista Louis Léger (1843–1923), zvolený 1. prosince 1899 a potvrzený císařem 25. října 1900, I. třída;¹⁰
- ruský chemik Dmitrij Ivanovič Mendělejev (1834–1907), zvolený 1. prosince 1891 a potvrzený císařem 21. února 1892, II. třída;
- skotský chemik a pozdější nositel Nobelovy ceny William Ramsay, zvolený 30. listopadu 1895 a potvrzený císařem 28. února 1896, II. třída. (obr. 95a–d)

Ze zahraničních umělců se přespolním členem stal například:

- chorvatský malíř Vlaho Bukovac (1855–1922), jenž od roku 1903 působil v Praze jako profesor na Akademii výtvarných umění, zvolený 28. listopadu 1912 a potvrzený císařem 25. června 1913;
- slovenský spisovatel Pavol Országh Hviezdoslav (1849–1921), zvolený 28. listopadu 1912 a potvrzený císařem 25. června 1913, IV. třída;
- rakouský architekt Friedrich Ohmann (1858–1927), působící též v Čechách, zvolený 28. listopadu 1912 a potvrzený císařem 25. června 1913, IV. třída;
- ruský sochař a malíř Ilja Jefimovič Repin (1844–1930), zvolený 30. listopadu 1901 a potvrzený císařem 9. května 1902, IV. třída;
- francouzský impresionistický sochař a hlavní představitel Beaux-arts Auguste Rodin (1840–1917), zvolený 28. 11. 1912 a potvrzený císařem 25. června 1913, IV. třída;

¹⁰ Navržen V. V. Tomkem, Josefem Kalouskem, Jaromírem Čelakovským, Ferdinandem Lehnerem, Bohušem Riegreem a Zikmundem Wintrem.

Obr. 96a
Vlaho Bukovac při rozvrhování obrazu *Rozmach chorvatské kultury* na lešení se svou dcerou Ivankou

Obr. 96b
Francouzský sochař Auguste Rodin na snímku fotoateliéru Eckert z roku 1902

- polský spisovatel a nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1905 Henryk Sienkiewicz (1846–1916), zvolený 30. června 1900 a potvrzený císařem 17. září 1900, IV. třída.¹¹ (obr. 96a–b)

Ze zvolených a schválených přespolečných členů pouze jediný v tomto období rezignoval na své členství. Francouzský malíř a tehdejší prezident francouzské Akademie výtvarného umění Pascal-Adolphe-Jean Dagnan-Bouveret (1852–1929) byl zvolen zahraničním členem IV. třídy 28. listopadu 1912 a 25. června 1913 schválen císařem. V reakci na první světovou válku vypuknuvší o rok později zaslal Dagnan-Bouveret 28. listopadu 1914 tehdejšímu prezidentovi ČA Karlu Vrbovi dopis se svou rezignací: „Pane prezidente, / před nepopíratelnými ukrutnostmi spáchanými

německými vojsky v Belgii a v napadených francouzských provinciích, se srdce pozdvihlo rozhořčením. / Po vyplenění Lovaně, zničení Arrasu a bombardování remešské katedrály se umělcova duše vzbouřila. [...] Jako umělec a Francouz se na Vás obracím, pane, se svým vyjádřením nesouhlasu s takovými svatokrádežemi a v důsledku, jelikož považuji Rakousko za solidární s jednáním Německa, jeho spojence, je mi ctí a uspokojením, Vám předat mou rezignaci jakožto čestného zahraničního člena pražské Akademie výtvarného umění.“¹²

V roce 1926 se Dagnan-Bouveret stal opět zahraničním členem Akademie, neboť původní důvody pro rezignaci pominuly.

Rovněž jen jeden zahraniční člen byl v tomto období zbaven svého členství. Stal se jím Ernest Denis,

¹¹ K volbě jej navrhli Jaroslav Vrchlický, Adolf Heyduk a Alois Jirásek.

¹² MÚA, A AV ČR, f. ČAVU, k. 210, i. č. 259 – Osobní složka Pascala-Adolpha-Jeana Dagnan-Bouvereta. Dopis z 28. listopadu 1914. Překlad.

Obr. 97
F. K. Studnička na zoologické stanici v Terstu

jehož Akademie na základě usnesení prezidiální komise z 15. května 1916 vyškrtnla ze seznamu členů Akademie „pro své nepřátelské stanovisko k naší říši a panujícímu domu“.¹³ Stalo se tak na základě důvěrného sdělení předsedy ČA Karla Vrby, že se jedná o přání českého místodržitele.¹⁴ Do ČA byl Denis opětovně zvolen po dvou letech od svého vyškrtnutí, a to 10. listopadu 1918. Tentokrát ovšem, spolu s prvním československým prezidentem T. G. Masarykem a americkým prezidentem W. Wilsonem, jako čestný člen instituce.

Organizovanou spolupráci se zahraničními nebo mezinárodními vědeckými institucemi ČA za Rakouska-Uherska nenavázala. Významnějším byl pouze pokus o sblížení s akademií věd v Krakově v roce 1898.¹⁵ Dalším pokusem byla jednání o vytvoření Svazu slovanských akademií. V roce 1911 začala diskuse mezi akademiemi z Petrohradu, Krakova, Prahy, Sofie, Bělehradu a Záhřebu, jejímž iniciátorem byl už v roce 1910 Jiří Polívka. Jednání nebyla nijak intenzivní, ke konkrétním výsledkům nedospěla, přerušily je válečné události. Teprve po válce tato myšlenka znovu oživila.

13 MÚA, A AV ČR, f. ČAVU, k. 210, i. č. 259 – Osobní spis Ernesta Denise.

14 O místodržitelově přání v souvislosti s vyškrtnutím A. Denise píše i Jan Herben. HERBEN, J.: *Knihy vzpomínek*, s. 589.

15 Viz POKORNÁ, M.: *Zabraněné kontakty*, s. 71.

Dalším prostředkem k vytváření a udržování vědeckých kontaktů s cizinou byla podpora zahraničních badatelských cest. ČA přispívala na zahraniční cesty jednak ze svého kmenového jmění, z rozpočtu jednotlivých tříd a jednak z výnosu jednotlivých fondů určených i k tomuto účelu. Vzhledem k tomu, že finanční nároky na badatelské cesty přesahovaly možnosti jednotlivých institucí, obvykle žadatel „poskládal“ finance postupně z různých zdrojů, ať již z některé z vědeckých institucí (ČA, KČSN), z univerzity či ministerstev.

V období do roku 1918 se uskutečnilo celkem 82 cest ze tří vědeckých tříd. Nejvíce se jezdilo do Německa, Francie, Anglie, Itálie, přírodovědci také na Balkán.¹⁶ Právě tyto zahraniční cesty měly velký význam pro utváření a utužování vědeckých styků se zahraničím. I umělecká třída podporovala, především prostřednictvím stipendií, zahraniční studijní cesty pro umělce.

Specifickou kategorií cest do zahraničí byla účast členů České akademie na mezinárodních sjezdech, velkých konferencích a kongresech, kde vystupovali jako pověřeni oficiální zástupci Akademie. Tak například zastupovali Bohuslav Raýman a Karel Chodounský na VI. sjezdu polských přírodovědců a lékařů v Krakově ve dnech 16.–22. července 1891 Českou akademii, dále František Adolf Šubert Českou akademii na Mezinárodním sjezdu pro veřejné umění konaném 15.–23. září 1905 v Lutychu, Bohumil Němec téhož roku na II. mezinárodním botanickém sjezdu ve Vídni, v roce 1912 pak Rudolf Dvořák na mezinárodním sjezdu orientalistů v Athénách, Emil Votoček na VIII. mezinárodním sjezdu pro užitou chemii ve Washingtonu či Karel Chytil na mezinárodním kongresu historie umění v Římě (současně byl i delegátem filozofické fakulty české univerzity).¹⁷

Již v tomto období se Česká akademie, resp. její II. třída zabývala možnostmi zřízení zahraniční biologické stanice, neboť spolupráce s přímořskou biologickou stanicí v Terstu byla problematická, „poněvadž stanice v Terstu nerespektuje národy Slovanské“. (obr. 97) Vstřícně vůči Akademii vystupovala krakovská akademie ochotná podporovat založení

biologické stanice na ostrově Rábu. Druhá třída stanovila i obnos, který by ze svého rozpočtu mohla uvolnit (spolu s podílem z Nadání J., M. a Z. Hlávkových).¹⁸

Česká akademie v tomto období příliš aktivní zahraniční spolupráci nevyhledávala, soustřeďovala se především na klasické a tak trochu pasivní formy – výměnu publikací (ač velmi čilou) a podporu zahraničních cest, jak svých členů, tak i nečlenů Akademie. Nejaktivnější byla při snaze o zapojení se do mezinárodního vědeckého fóra II. třída, která však pro svou činnost nenašla patřičnou odezvu v ostatních vědeckých třídách ani ve třídě umělecké. Je však třeba uvést, že větší otevřenost II. třídy vůči zahraniční spolupráci souvisela s charakterem třídy, neboť pro obory, které v sobě soustřeďovala, byl kontakt se zahraničím naprostou nezbytností.

16 Podrobněji viz POKORNÁ, M.: *Zahraniční kontakty*, s. 75.

17 *Almanach ČA*, 1906, roč. 16, s. 134 a MÚA, A AV ČR, f. ČAVU, k. 77, i. č. 120 – Spisy, rok 1912, č. j. 1194.

18 MÚA, A AV ČR, f. ČAVU, kn. 16, i. č. 22 – Protokoly o schůzích tříd. Protokoly II. třídy. Schůze 4. února 1910.
